

RAPORT O PRZESTRZEGANIU WOLNOŚCI RELIGIJNEJ NA ŚWIECIE w 2019r. - POLSKA

Streszczenie

Konstytucja gwarantuje wolność wyznania i stanowi, że religia jest osobistym wyborem, a wszystkie kościoły i związki wyznaniowe mają równe prawa. Stosunki z Kościołem rzymskokatolickim reguluje konkordat ze Stolicą Apostolską. Stosunki z 15 grupami wyznaniowymi regulują ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez rząd z ich przedstawicielami. Prawo zabrania obrazy uczuć religijnych w przestrzeni publicznej. W ciągu analizowanego roku rozstrzygnięto 151 z 3089 spraw dotyczących zwrotu majątku związkom wyznaniowym. Prezydent, premier i minister spraw wewnętrznych potępaliby antysemityzm. Urzędnicy państwowi wyższego szczebla uczestniczyli w wydarzeniach upamiętniających ofiary Holokaustu. Członkowie rządu i przedstawiciele różnych partii politycznych w ciągu analizowanego roku odrzucali wezwania do powszechnego, szybkiego zwrotu mienia prywatnego. Niektóre wystąpienia premiera Mateusza Morawieckiego i innych osób publicznych dotyczące restytucji majątku były krytykowane przez organizacje żydowskie jako pozbawione wrażliwości. Z podobną krytyką ze strony tych organizacji i innych obserwatorów spotkały się wypowiedzi przywódców partii rządzącej. W okresie objętym niniejszym raportem niektórzy przedstawiciele opozycji parlamentarnej dopuścili się wypowiedzi antysemickich.

W 2018 r. (najświeższe dostępne dane) zbadano 429 incydentów, których sprawcy motywowali się przynależnością religijną ofiary, w porównaniu z 506 incydentami w roku poprzednim. W danych z 2018 r. nie uwzględniono informacji, jakich grup religijnych dotyczyły zgłaszane incydenty. Organizacje społeczne twierdziły, że wymienione powyżej dane nie są wyczerpujące. Agencje informacyjne, organizacje pozarządowe i organizacje żydowskie wskazywały na utrzymujące się od 2018 r. nasilenie antysemickiej mowy nienawiści, zwłaszcza w wiadomościach zamieszczanych *online* i na stronach mediów internetowych. Zanotowano fizyczne napaści na duchownych rzymskokatolickich oraz przypadki niszczenia mienia żydowskiego i rzymskokatolickiego. Jak wynika z badań opinii publicznej, zdaniem większości Polaków dyskryminacja na tle religijnym jest w Polsce rzeczą rzadką, niemniej jednak istotny odsetek obywateli twierdzi, że antysemityzm jest problemem.

Ambasador Stanów Zjednoczonych, przedstawiciele ambasady i odwiedzający Polskę amerykańscy urzędnicy państwowi rozmawiali z przedstawicielami rządu o

stanie postępowań dotyczących zwrotu mienia oraz o zwalczaniu antysemityzmu. W lutym sekretarz stanu publicznie wezwał władze do przyjęcia kompleksowych przepisów dotyczących zwrotu własności prywatnej osobom, które utraciły mienie podczas Holokaustu. W maju i wrześniu specjalny pełnomocnik Departamentu Stanu USA ds. monitoringu i walki z antysemityzmem rozmawiał z przedstawicielami władz i liderami społeczności żydowskich na temat walki z antysemityzmem. Ambasador Stanów Zjednoczonych i przedstawiciele ambasady spotykali się z szeregiem grup, w tym przedstawicielami środowisk żydowskich, w celu omówienia zagadnień restytucji, pamięci o zagładzie i edukacji. Ambasador Stanów Zjednoczonych współprzewodniczyła pierwszej oficjalnej delegacji rządu USA na doroczny Marsz Żywych w Auschwitz-Birkenau. Ambasada i Konsulat Generalny w Krakowie współpracowały z przywódcami społeczności żydowskich i muzułmańskich w zakresie przeciwdziałania nastrojom antysemickim i antymuzułmańskim oraz sponsorowały wyjazdy, dyskusje przy okrągłym stole, wydarzenia kulturalne i stypendia naukowe promujące dialog międzywyznaniowy i tolerancję religijną.

Rozdział I. Demografia religii

Według szacunków rządu USA liczba mieszkańców Polski kształtuje się obecnie na poziomie 38,4 mln (dane z połowy 2019 r.). Według Rocznika Statystycznego RP z 2018 r., który publikuje dane na temat liczebności wspólnot wyznaniowych dobrowolnie przekazujących informacje do publikacji, 86% populacji identyfikuje się z wyznaniem rzymskokatolickim. Następne w kolejności wspólnoty religijne to Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, liczący około pół miliona członków (natomiast zdaniem grup wyznaniowych liczba wyznawców prawosławia od 2014 r. podwoiła się wraz z napływem migrujących pracowników ukraińskich) oraz świadkowie Jehowy, zgłaszający około 117 tysięcy członków. Pozostałe wyznania to luteranie, zielonoświątkowcy, Starokatolicki Kościół Mariawitów, Polski Narodowy Kościół Katolicki, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, baptyści, Kościół Chrystusa, metodyści, Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny i buddyści. Społeczność żydowska szacuje liczbę wiernych na 20 tysięcy, podczas gdy inne szacunki mówią o 40 tysiącach. Społeczność muzułmańska szacuje liczbę muzułmanów na 25 tysięcy, są to głównie sunnici. Około 10% muzułmanów to etniczni Tatarzy, grupa obecna w kraju od kilkuset lat.

Rozdział II. Przestrzeganie wolności wyznania przez władze państwowe

Ramy prawne

Konstytucja zapewnia wolność sumienia i wyznania. Stanowi, że wolność religijna obejmuje swobodę wyznawania i przyjmowania religii według własnego wyboru oraz praktykowanie jej indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez uprawianie kultu, modlitwę, uczestnictwo w ceremoniach, wykonywanie obrzędów lub nauczanie. Stanowi również, że wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne ze względu na ochronę bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Konstytucja stanowi, że „kościóły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione”. Głosi też, że stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi opierają się na zasadach poszanowania ich autonomii i wzajemnej niezależności. Konstytucja wskazuje, że stosunki z Kościołem rzymskokatolickim określa międzynarodowy konkordat zawarty ze Stolicą Apostolską i ustawa, zaś stosunki z innymi kościołami i związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich przedstawicielami.

Zgodnie z konstytucją wolność wyznania obejmuje również prawo do posiadania miejsc kultu i wykonywania praktyk religijnych. Rodzice mają prawo do moralnego i religijnego wychowywania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi lub światopoglądem filozoficznym. Religia związku wyznaniowego może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób. Konstytucja uznaje prawo mniejszości narodowych i etnicznych do tworzenia instytucji mających na celu ochronę tożsamości religijnej. Ustawa zasadnicza zakazuje działalności partii i innych organizacji, których programy opierają się na ideologii nazistowskiej lub komunistycznej.

Kodeks karny zakazuje publicznych wystąpień, które obrażają uczucia religijne. W przypadku naruszenia tego zakazu przepisy prawa przewidują karę grzywny, zazwyczaj w wysokości 5 tysięcy zł lub karę pozbawienia wolności do lat dwóch.

W myśl prawa każdy, kto publicznie przypisuje „Narodowi Polskiemu lub Państwu Polskiemu” odpowiedzialność lub współodpowiedzialność za zbrodnie nazistowskie popełnione przez III Rzeszę podczas II wojny światowej, może zostać pozwany przez Instytut Pamięci Narodowej i organizacje pozarządowe, ukarany grzywną i/lub zmuszony do wycofania obraźliwego oświadczenia i wypłacenia odszkodowania państwu lub organizacji charytatywnej.

Stosunki 15 grup wyznaniowych z państwem regulują przepisy szczegółowe, określające strukturę tych stosunków oraz procedury restytucji mienia. Owe 15 wspólnot religijnych to: Kościół katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski (luterkański), Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Metodystyczny, Kościół Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki, Kościół Zielonoświątkowy, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Polsce, Kościół Katolicki Mariawitów, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, Muzułmański Związek Religijny i Karaïmski Związek Religijny. Śluby udzielane przez duchownych 11 z tych grup wyznaniowych nie wymagają dalszej rejestracji w urzędzie stanu cywilnego, przy czym Kościół Katolicki Mariawitów, Muzułmański Związek Religijny, Karaïmski Związek Religijny oraz Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie mają tego prawa. Ponadto stosunki 166 zarejestrowanych związków wyznaniowych oraz pięciu zbiorczych organizacji religijnych (Polska Rada Ekumeniczna, Polska Unia Buddyjska, Towarzystwo Biblijne, Sojusz Ewangelicki oraz Rada Kościołów Protestanckich) z państwem nie są uregulowane ustawowo.

Zgodnie z zasadą wolności sumienia i religii, stosunki pomiędzy państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi opierać się mają na poszanowaniu wolności sumienia i wyznania. Zasada ta zakłada oddzielenie kościołów i związków wyznaniowych od państwa; swobodę pełnienia funkcji religijnych; równość wszystkich kościołów i związków wyznaniowych, niezależnie od tego jak uregulowana jest ich sytuacja prawna; oraz ochronę prawną kościołów i związków wyznaniowych w zakresie określonym przez prawo. Zgodnie z obowiązującym prawem przedstawiciele rządu i Kościoła katolickiego obradują w Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Konferencji Episkopatu Polski pod przewodnictwem ministra spraw wewnętrznych i administracji oraz biskupa, obecnie arcybiskupa Gdańska, która spotyka się regularnie w celu omówienia stosunków państwo-Kościół. Rząd uczestniczy również we wspólnej komisji z Polską Radą Ekumeniczną, której przewodniczą podsekretarz z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) oraz przewodniczący Polskiej Rady Ekumenicznej (stowarzyszenia skupiającego siedem wyznań i dwa związki wyznaniowe, spośród których wszystkie są niekatolickimi wspólnotami chrześcijańskimi). Komisja spotyka się w celu omawiania kwestii związanych z mniejszościowymi kościołami chrześcijańskimi działającymi w Polsce.

Związki wyznaniowe niepodlegające szczególnym przepisom mogą rejestrować się w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA), rejestracja nie jest jednak obowiązkowa. Zgodnie z prawem, aby się zarejestrować, grupa musi

złożyć poświadczony notarialnie wniosek wraz z danymi osobowymi przynajmniej 100 członków będących obywatelami Polski, informacje dotyczące działalności grupy na terenie kraju, opis doktryny i praktyk religijnych, status oraz adres siedziby, dane osobowe jej przywódców, opis roli pełnionej przez duchownych (jeśli dotyczy) oraz informacje o źródłach finansowania i metodach rekrutacji nowych członków. W przypadku odrzucenia wniosku o rejestrację przez ministerstwo, dany podmiot może odwołać się do sądu administracyjnego. Dopuszczalne przez prawo podstawy do odrzucenia wniosku to niespełnienie wymogów formalnych lub zawarcie we wniosku zapisów, które mogą naruszać bezpieczeństwo i porządek publiczny, zdrowie, moralność publiczną, władzę rodzicielską lub wolność, a także prawa innych osób. Niezarejestrowane grupy mogą swobodnie modlić się, nawracać, publikować lub sprowadzać literaturę religijną oraz zapraszać zagranicznych misjonarzy, ale nie są uznawane na mocy prawa, dlatego nie mogą podejmować pewnych działań w imieniu związku, np. być właścicielem nieruchomości lub rachunku bankowego. Sto osiemdziesiąt sześć zarejestrowanych grup wyznaniowych uznanych na mocy prawa korzysta z przywilejów niedostępnych dla grup niezarejestrowanych, takich jak pewne przywileje podatkowe (zwolnienie z opłat importowych oraz podatku od nieruchomości i podatku dochodowego od działalności edukacyjnej, naukowej, kulturalnej i prawnej a ich oficjalni przedstawiciele są również zwolnieni z podatku dochodowego i od nieruchomości) oraz prawa do nabywania nieruchomości i nauczania religii w szkołach.

Cztery komisje rozpatrują wnioski o zwrot mienia związków wyznaniowych, złożone w ustawowym terminie, po jednej dla Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościoła luterańskiego i Kościoła prawosławnego oraz jednej wspólnej dla pozostałych wyznań. Komisje działają zgodnie z przepisami umożliwiającymi zwrot mienia należącego do związków wyznaniowych przed II wojną światową, znacjonalizowanego w trakcie wojny lub po wojnie. Oddzielna komisja nadzorująca zwrot mienia Kościołowi katolickiemu zakończyła działalność w 2011 r. W komisjach zasiadają przedstawiciele MSWiA oraz poszczególnych wspólnot wyznaniowych. Prawo stanowi, że decyzje wydane przez komisję w sprawie roszczeń dotyczących mienia związków wyznaniowych nie podlegają odwołaniu, jednak Trybunał Konstytucyjny orzekł w 2013 r., że strony mogą odwoływać się od decyzji komisji w sądach administracyjnych. Nie było doniesień o złożeniu takich odwołań przez strony. Prawo nie dotyczy nieruchomości komunalnych, które rząd sprzedał lub przekazał nowym właścicielom prywatnym po II wojnie światowej.

Nie ma kompleksowego prawa krajowego regulującego zwrot własności prywatnej. Członkowie wspólnot wyznaniowych, podobnie jak inne osoby prywatne, mogą dochodzić zwrotu majątku na drodze sądowej.

Ustawa upoważnia władze miasta Warszawa do rozwiązywania w trybie przyśpieszonym zadawnionych spraw restytucyjnych dotyczących nieruchomości w Warszawie, które są obecnie wykorzystywane do celów publicznych. Władze miasta Warszawy mają obowiązek zamieszczania zawiadomień o konkretnych nieruchomościach publicznych przez okres sześciu miesięcy, podczas którego pierwotni właściciele nieruchomości muszą zgłosić roszczenie. Po upływie sześciu miesięcy władze miasta Warszawy mogą podjąć ostateczną decyzję o dysponowaniu nieruchomością, oświadczając, że pozostanie ona własnością publiczną i nie będzie podlegała żadnym przyszłym roszczeniom, albo zwrócić nieruchomość lub przyznać odszkodowanie pieniężne jej pierwotnemu właścicielowi.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty wszystkie szkoły publiczne i prywatne prowadzą naukę religii. Zajęcia nie są obowiązkowe. Szkoła ma prawny obowiązek zapewnić lekcje dla każdego zarejestrowanego wyznania, jeśli przynajmniej siedmiu uczniów w szkole jest zainteresowanych takimi lekcjami. Każda zarejestrowana grupa wyznaniowa ma prawo do decydowania o programie nauczania oraz zapewnia nauczycieli, którzy otrzymują wynagrodzenie od państwa. Uczniowie mogą ponadto zwrócić się z prośbą o udział w nieobowiązkowych lekcjach etyki zamiast lekcji religii; zajęcia z etyki są nieobowiązkowe nawet wówczas, gdy uczniowie odmawiają udziału w lekcjach religii.

Obywatele mają prawo pozwać rząd za naruszenie wolności wyznania gwarantowanej w konstytucji, a prawo zabrania dyskryminacji i prześladowania ze względu na wyznanie lub przekonania.

Konstytucja uznaje prawo do odmowy odbycia służby wojskowej ze względu na przekonania religijne, jednak przewiduje również możliwość obowiązku odbycia służby zastępczej określonej przez prawo.

Rzecznik praw obywatelskich stoi na straży praw i wolności człowieka i obywatela, w tym wolności wyznania i sumienia, określonych w konstytucji oraz innych aktach prawnych. Rzecznik jest niezależny od rządu i wybierany przez parlament.

Polska jest stroną Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Działania podejmowane przez władze

Według danych MSWiA w ciągu roku komisje majątkowe podjęły ostateczne decyzje w sprawie 151 z około 3089 oczekujących na rozstrzygnięcie roszczeń zgłoszonych przez grupy wyznaniowe. W poprzednim roku rozstrzygnięto 87 takich spraw. Do końca roku komisje zakończyły w części lub w całości 2852 z 5504 spraw dotyczących roszczeń gmin wyznaniowych żydowskich uznanych za zasadne (40 roszczeń zostało wcześniej oddalonych jako bezzasadne), 981 z 1 182 roszczeń społeczności luterńskiej, 365 z 472 roszczeń Kościoła prawosławnego i 89 z 170 roszczeń innych wyznań.

Krytycy nadal wskazywali, że przepisy regulujące restytucję mienia związków wyznaniowych nie rozwiązują kwestii spornych nieruchomości będących obecnie własnością prywatną. Kilka kontrowersyjnych, skomplikowanych spraw pozostało nierozstrzygniętych. Obejmowały one szereg przypadków, w których budynki i osiedla zbudowano na gruntach, na których pierwotnie położone były cmentarze żydowskie zniszczone podczas lub po II wojnie światowej. Społeczność żydowska nadal wskazywała, że tempo restytucji mienia wspólnot żydowskich było powolne, związane z nim koszty obsługi prawnej wysokie a zgłaszający roszczenia często nie odzyskiwali mienia ani nie uzyskiwali rekompensat. Przykładem może być rozpoczęty 19 lat temu proces zwrotu starego cmentarza żydowskiego w Kaliszu, który do końca roku nie został rozstrzygnięty.

W ciągu roku władze Warszawy kontynuowały wdrażanie przepisów z 2015 r. mających na celu przeciwdziałanie handlowi roszczeniami dawnych właścicieli nieruchomości. Ekspertcy prawni wyrażali obawy, że przepisy te ograniczają możliwości odzyskania mienia bezprawnie odebranego prawowitym właścicielom podczas II wojny światowej oraz w okresie PRL, w tym Żydom i członkom innych mniejszości wyznaniowych. 10 maja władze Warszawy poinformowały, że na podstawie ustawy z 2015 r. miasto wydało blisko 100 decyzji w sprawie roszczeń nieaktywnych złożonych przed 1950 r., spośród których oddaliło 82 roszczeń restytucyjnych wobec nieruchomości publicznych. Nieruchomości wykorzystywane na cele publiczne, o których mowa to szkoły, przedszkola, park, posterunek policji, szpital i budynki mieszkalne należące do miasta. Brak było informacji na temat tożsamości osób ubiegających się o zwrot mienia oraz informacji czy osoby te należały do mniejszości religijnych.

Specjalna komisja rządowa kontynuowała badanie oskarżeń o nieprawidłowości w restytucji mienia prywatnego w Warszawie. 3 czerwca komisja poinformowała, że dokonała analizy 806 wcześniejszych przypadków restytucji i wydała 97 decyzji od 2016 r. Przewodniczący komisji oszacował, że działania komisji doprowadziły do wypłaty rekompensat o łącznej wartości 4,2 mln złotych. Kilka organizacji pozarządowych i prawników reprezentujących wnioskodawców, w tym prawników reprezentujących osoby, które przeżyły Holokaust lub ich spadkobierców, stwierdziło, że działania komisji negatywnie wpłynęły na sprawy restytucji własności prywatnej, ponieważ decyzje administracyjne i sądowe uległy spowolnieniu w wyniku decyzji komisji.

W ciągu roku rząd i różne partie polityczne odrzucały wezwania do powszechnego, szybkiego zwrotu mienia prywatnego. Na konwencji partyjnej w dniu 17 maja premier Mateusz Morawiecki oświadczył, że Polska nie powinna być obciążana wypłatami odszkodowań wojennych, twierdząc, że urągałoby to jakimkolwiek zasadom prawa międzynarodowego i byłoby również „pośmiertnym zwycięstwem Hitlera”. Prezes Prawa i Sprawiedliwości, Jarosław Kaczyński, oświadczył w dniu 4 czerwca, że tak długo jak długo PiS jest u władzy, „PiS jest gwarancją, że Polska nie będzie płaciła za niemieckie zbrodnie z II wojny światowej. Jeśli Żydzi mają jakieś roszczenia, niech zwracają się do Niemiec. Polacy nie są im absolutnie nic winni.” W odpowiedzi na pytanie dotyczące zwrotu mienia z czasów Holokaustu, premier Mateusz Morawiecki w dniu 26 września powiedział: „Domaganie się od Polski jakichkolwiek rekompensat jest nie tylko niewłaściwe, ale też uwłaczające prawdzie historycznej”. 15 maja Robert Winnicki, poseł na Sejm, członek skrajnie prawicowej partii Konfederacja, powiedział, że PiS, partia większościowa w Sejmie, „chce sprzedać Żydom Polskę” po tym, gdy projekt ustawy zakazującej zwrotu mienia bezdziedzicznego został zdjęty z porządku obrad posiedzenia Sejmu. Stanisław Tyszka, ówczesny wicemarszałek Sejmu, członek partii Kukiz'15, powiedział 15 maja, że odmowa przyjęcia ustawy przez PIS „pokazuje, że polski rząd już nawet nie jest na kolanach, ale leży plackiem przed USA i Izraelem”.

20 maja B'nai B'rith International wyraziła „oburzenie” decyzją rządu o odmowie zwrotu majątku ofiarom Holokaustu. 2 czerwca dyrektor Światowej Organizacji ds. Restytucji Mienia Żydowskiego (WJRO) uznał uwagi wygłoszone przez premiera Mateusza Morawieckiego 17 maja za wyraz „braku wrażliwości w stosunku do ofiar Holokaustu” oraz jedną z „szeregu niefortunnych wypowiedzi osób publicznych i innych w Polsce prowadzących do... wypaczenia historii długich relacji polsko-żydowskich.” WJRO wskazała, że Polska jest jedynym

krajem w UE, który nie przyjął ustaw regulujących restytucję mienia i wezwała do realizacji zobowiązań Deklaracji Terezińskiej.

W sierpniu senator Waldemar Bonkowski został wykluczony z PiS po wcześniejszym zawieszeniu w prawach członka partii w 2018 r. w następstwie zamieszczenia na swoim profilu na Facebooku antysemickich materiałów, w tym nagrania wideo z fragmentami propagandowych filmów nazistowskich. Media informowały, że powodem decyzji o wydaleniu z partii były po części komentarze o charakterze antysemickim.

W maju ówczesny kandydat do Parlamentu Europejskiego i obecny poseł Konfederacji Grzegorz Braun powiedział na konferencji prasowej: „Imperium amerykańskie jest tu politycznym, a także militarnym narzędziem żydowskiego szantażu przeciwko Polsce”. W tym samym miesiącu Braun w rozmowie ze skrajnie prawicowym magazynem stwierdził, że Żydzi od stuleci „toczą wojnę” z narodem polskim i „całym światem chrześcijańskim”.

W sierpniu naczelny rabin Polski Michael Schudrich skierował list otwarty do szefa Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych Jana Kasprzyka, w którym skrytykował decyzję rządu o uhonorowaniu ultranacjonalistycznych bojowników Brygady Świętokrzyskiej z czasów II wojny światowej, którzy zabijali Polaków podejrzewanych o bycie komunistami, z których wielu było Żydami. Schudrich nazwał zaproszenie na uroczystości rocznicowe „osobistą zniewagą”. Powiedział: „jest tak wielu polskich bohaterów, nie musimy wybierać tych, którzy zabijali innych Polaków, a w tym przypadku, wielu wyznawców judaizmu” a ceremonię uznał za przejaw „niebezpiecznego” rewizjonizmu historycznego.

W lutym poseł na Sejm Paweł Kukiz (ówczesny członek partii Kukiz'15, obecnie Koalicji Polskiej) napisał na Twitterze o osobach pochodzenia żydowskiego, które jego zdaniem po II wojnie światowej współpracowały z reżimem komunistycznym i były odpowiedzialne za wydawanie wyroków śmierci na polskich żołnierzy. Wpisy posła były odpowiedzią na wypowiedź pełniącego w owym czasie obowiązki izraelskiego ministra spraw zagranicznych Israela Katza, który w tym samym miesiącu powiedział, że było wielu Polaków, którzy kolaborowali z nazistami i Polacy „wysnali antysemityzm z mlekiem matki”. Kukiz napisał na Twitterze: „Skoro minister Katz mówi o Polakach biorących udział w mordowaniu Żydów (a tacy niestety byli), pozwalam sobie przypomnieć o Żydach, którzy w służbie Sowietom mordowali Polaków”. W reakcji na falę publicznej krytyki

Kukiz ogłosił, że każdy przypadek nazywania go antysemitą będzie zgłaszał do prokuratury.

W czasie debaty telewizyjnej 18 maja w Kielcach, kandydat Konfederacji do Parlamentu Europejskiego Konrad Berkowicz podszedł do kandydatki PiS Anny Krupki i przyłożył do jej głowy jarmułkę. Berkowicz powiedział: „PiS klęka przed Żydami”, którzy „sprzedaliby ten kraj za pieniądze”. Ówczesny ambasador Polski w Izraelu potępił ten incydent i oświadczył, że „wszystkie przejawy nienawiści motywowanej rasowo są niedopuszczalne”. 13 października Berkowicz został posłem na Sejm RP.

14 października, w prawicowym programie na kanale YouTube Janusz Korwin-Mikke, poseł Konfederacji, powiedział, że jego partia nigdy nie była antysemicka, ale nienawidzi „żydokomuny”. Dodał: „[Żydokomuna] to ludzie, którzy umieją tylko i wyłącznie dzielić państwowe pieniądze, najmować kolejnego Żyda na stanowisko i brać pieniądze podatników; sami nic nie wnoszą”.

17 stycznia zastępca prokuratora generalnego Krzysztof Sierak ogłosił, że wybrano 105 prokuratorów w całym kraju, którzy zajmą się wyłącznie sprawami przestępstw z nienawiści i walką z mową nienawiści. Prokuratorzy ci mają nie otrzymywać żadnych innych spraw, a sprawy mowy nienawiści i przestępstw z nienawiści będą nadzorowane przez prokuratury okręgowe i regionalne oraz Wydział Śledczy Prokuratury Krajowej.

W niższej i wyższej izbie parlamentu oraz w wielu innych budynkach publicznych, m.in. w salach lekcyjnych w państwowych szkołach, nadal wiszą krzyże.

W marcu media donosiły, że w sejmowym kiosku dostępny był prawicowy tygodnik, w którym można było przeczytać „Jak rozpoznać Żyda” i „Jak ich zwyciężyć”. 13 marca Biuro Prasowe Sejmu poinformowało, że kiosk prowadzi firma zewnętrzna i to ona dokonuje wyboru prasy, a parlament zażądał wycofania tygodnika. Firma prowadząca kiosk odpowiedziała, że nie może zrealizować żądania ze względu na prawo zakazujące ograniczania dystrybucji publikacji prasowych ze względu na ich treść.

18 marca policja i ABW zatrzymała trzech mężczyzn pod zarzutem propagowania faszyzmu i wznecania nienawiści. W ich mieszkaniu znaleziono neofaszystowską literaturę, odzież z nielegalnymi symbolami, siekiery, tasaki i noże.

26 czerwca Trybunał Konstytucyjny orzekł, że przepis z którego został skazany drukarz za odmowę druku plakatu LGBTI był niekonstytucyjny. O ponowne rozpatrzenie sprawy wnioskował prokurator generalny, argumentując, że drukarz miał prawo odmówić świadczenia usługi ze względu na „religię lub własne sumienie”, w tym „prawo do niepopierania treści homoseksualnych.” Sprawa rozpoczęła się w 2016 r., gdy sąd ukarał grzywną pracownika drukarni, który odmówił druku materiałów LGBTI. Pracownik tłumaczył odmowę niechęcią do „przyczyniania się do propagowania ruchu LGBTI.” Sąd niższej instancji orzekł, że pracownik drukarni naruszył prawo zakazujące „odmowy świadczenia usługi bez uzasadnionej przyczyny”.

W styczniu Trybunał Konstytucyjny uznał za niekonstytucyjne przepisy ustawy o IPN z 2018 r., która wprowadziła kary za zaprzeczanie zbrodni „ukraińskich nacjonalistów” popełnianych na Polakach w kolaboracji z nazistami w latach 1925-1950. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że określenie „ukraińscy nacjonaści” jest niejasne i niejednoznaczne, a z drugiej strony nie jest możliwe na gruncie tych przepisów dokładne określenie miejsca popełniania tych przestępstw.

W dniu 6 maja policja zatrzymała osobę podejrzaną o przygotowanie plakatów z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej z aureolą w kolorach tęczy, które pojawiły się w Płocku. Podejrzanej postawiono zarzut obrazy uczuć religijnych, została jednak tego samego dnia zwolniona. Ówczesny Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Joachim Brudziński nazwał plakaty „kulturowym barbarzyństwem” i powiedział: „żadne bajanie o wolności i tolerancji nikomu nie daje prawa do obrażania uczuć ludzi wierzących”.

W listopadzie Prokuratura Rejonowa Częstochowa-Północ wznowiła śledztwo w sprawie użycia wizerunku Matki Boskiej Częstochowskiej z aureolą w kolorach tęczy podczas Marszu Równości, który odbył się w dniu 16 czerwca w Częstochowie. Wcześniej, w październiku, ta sama prokuratura umorzyła postępowanie po stwierdzeniu braku dowodów na popełnienie przestępstwa obrazy uczuć religijnych.

W listopadzie reporter lokalnych mediów, Tomasz Greniuch, historyk i nacjonalista, zostało powołany na stanowisko naczelnika delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Opolu. Wcześniej Greniuch był szefem Obozu Narodowo-Radykalnego (ONR) na Opolszczyźnie. Komitet ONZ do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej uznał ONR za organizację faszystowską i wezwał Polskę do zakazu jej działania w związku z głosem przez nią „nienawiści

narodowej”. W 2005 r. Greniuch był organizatorem marszu upamiętniającego pogrom Żydów z 1936 r. w Myślenicach.

W styczniu premier Mateusz Morawiecki i inni przywódcy polityczni i religijni wspólnie z ocalałymi z Holocaustu uczcili Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holocaustu i upamiętnili 74. rocznicę wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau.

W dniu 15 maja, po ataku na ambasadora Polski w Izraelu, prezydent Andrzej Duda powiedział: „tak jak zwalczam wszelkie przejawy antysemityzmu, uważając je za coś ohydneho i niegodnego, tak samo nie zgodzę się absolutnie na żaden atak antypolski”.

25 października w liście do szefa Agencji Żydowskiej dla Izraela premier Mateusz Morawiecki oświadczył, że Polska jest zaangażowana w walkę z wszelkimi przejawami antysemityzmu i potępił akty przemocy przeciwko członkom społeczności żydowskiej i ataki na jej miejsca kultu. List było odpowiedzią na wezwanie ze strony Agencji do zapewnienia ochrony synagom i instytucjom żydowskim po ataku na synagogę w niemieckim mieście Halle, który miał miejsce 9 października.

27 stycznia, w reakcji na przemarsz nacjonalistów przed byłym obozem Auschwitz, ówczesny minister spraw wewnętrznych i administracji Joachim Brudziński oświadczył w mediach społecznościowych, że nigdy nie będzie tolerował propagandy nazistowskiej i antysemickiej w żadnej formie. „Powiedziałem to wiele razy i jeszcze raz powtórzę. Nigdy nie będzie zgody z mojej strony na żadne akcje afirmujące nazizm i antysemityzm”, napisał.

W marcu, na prośbę władz Izraela minister spraw zagranicznych Jacek Czaputowicz oświadczył, że Polska odmówi prawa wjazdu angielskiemu pisarzowi, negacjonistce Holocaustu Davidowi Irvingowi, który miał we wrześniu zorganizować wizytę w nazistowskich obozach zagłady w Polsce. Minister powiedział, że negowanie Holocaustu jest niedopuszczalne z punktu widzenia polskiego prawa, „w związku z tym ta osoba, jeśli zechce przyjechać w celu prezentowania takich opinii, nie zostanie przyjęta w Polsce”.

W listopadzie media poinformowały, że Fundacja Dziedzictwa Kulturowego, przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ukończyła budowę Mauzoleum Żydów Bojowników o Niepodległość Polski na Cmentarzu

Żydowskim w Warszawie. Budowę rozpoczętą w 1939 r. przerwał wybuch II wojny światowej.

W listopadzie miała miejsce premiera musicalu pt. „List z Warszawy” opowiadającego historię relacji polsko-żydowskich oraz rodziny amerykańskich Żydów odkrywającej swe polskie korzenie wraz z informacją o odziedziczeniu majątku w Warszawie. Spektakl został dofinansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

2 maja minister rolnictwa Krzysztof Ardanowski wraz z naczelnym rabinem Tel Awiwu Israelem Meir Lau, premierem Rumunii Viorică Dancilă, patriarchą ekumenicznym Konstantynopola Bartłomiejem I oraz przedstawicielami Stanów Zjednoczonych wziął udział w Marszu Żywych, corocznym międzynarodowym wydarzeniu edukacyjnym związanym z pamięcią o Holokauście, przyciągającym do Polski osoby z całego świata.

W styczniu Kościół Latającego Potwora Spaghetti złożył skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na orzeczenie Naczelnego Sądu Administracyjnego z 2018 r. odmawiające rejestracji tej grupy jako związku wyznaniowego.

Polska należy do Międzynarodowego Stowarzyszenia Pamięci o Holokauście.

Rozdział III. Postawy społeczne a poszanowanie wolności religijnej

W maju Komisja Europejska przeprowadziła badanie dotyczące postrzegania dyskryminacji w poszczególnych krajach członkowskich UE; wyniki opublikowano we wrześniu. Zdaniem 29% respondentów dyskryminacja ze względu na religię i wyznanie jest w Polsce powszechna, a 64% uznaje ją za rzadką; 82% respondentów nie przeszkadzałoby, gdyby najwyższy urząd w państwie piastowała osoba wyznająca inną religię niż większość mieszkańców kraju. Problemów w bliskich kontaktach w pracy nie spodziewa się 89% zapytanych o współpracę z chrześcijaninem, 84% - z ateistą, 81% - z Żydem, 77% - z buddystą, 70% - z muzułmaninem. Na pytanie o to, jak respondent czułby się, gdyby jego dziecko było „w związku uczuciowym” z przedstawicielem określonej grupy 88% zapytanych odpowiedziało, że nie widziałyby problemu, gdyby partner dziecka był chrześcijaninem, 76% - ateistą, 72% - Żydem, 66% - buddystą, 55% - muzułmaninem. W badaniu nie uwzględniono wyznania respondentów.

W styczniu Komisja Europejska opublikowała wyniki badania Eurobarometru dotyczące postrzegania antysemityzmu na podstawie wywiadów

przeprowadzonych w krajach członkowskich w grudniu 2018 r. Jak wynika z badania, 41% Polaków uważa, że antysemityzm jest w kraju problemem, a 18% twierdzi, że zjawisko to nasiliło się w ciągu ostatnich pięciu lat. Odsetek respondentów, którzy uznali, że antysemityzm jest problemem w poszczególnych obszarach wygląda następująco: negacja Holokaustu – 43%; treści antysemickie w Internecie – 40%; antysemickie graffiti i akty wandalizmu – 45%; wrogość, groźby w stosunku do Żydów w miejscach publicznych – 41%; bezczeszczenie żydowskich cmentarzy – 41%; napaści fizyczne na Żydów – 38%; antysemityzm w szkołach i uczelniach wyższych – 31%; antysemityzm w życiu politycznym – 37%; antysemityzm w mediach – 36%. W badaniu nie uwzględniono wyznania respondentów.

W listopadzie Liga Przeciw Zniesławieniu (ADL) opublikowała wyniki badania nastawienia do Żydów w różnych krajach. W badaniu przytoczono stereotypowe twierdzenia na temat Żydów i pytano, czy zdaniem respondentów są one „prawdopodobnie prawdziwe” czy „prawdopodobnie nieprawdziwe”. Odsetek odpowiedzi „prawdopodobnie prawdziwe” w odniesieniu do poszczególnych twierdzeń wyglądał następująco: 64% - Żydzi są bardziej lojalni w stosunku do Izraela niż Polski; 56% - Żydzi mają zbyt duże wpływy w świecie biznesu; 74% - Żydzi zbyt dużo mówią o Holokaucie.

Prokuratura Krajowa poinformowała, że w 2018 r. – ostatnim okresie, dla którego dostępne były dane – prokuratorzy prowadzili dochodzenia w związku z 429 incydentami motywowanymi religijnie w porównaniu z 506 incydentami w roku poprzednim. Dane z 2018 r. nie zawierały informacji, jakich grup religijnych dotyczyły wymienione powyżej incydenty. Stowarzyszenie Nigdy Więcej i wspólnoty wyznaniowe uznały, że monitorowanie przez państwo incydentów na tle religijnym nie było systematyczne ani kompleksowe.

Podczas analizowanego roku doszło do kilku napaści fizycznych na przedstawicieli katolickich duchownych, osoby świeckie wyznania rzymskokatolickiego i muzułmanów. Zanotowano przypadki bezczeszczenia cmentarzy rzymskokatolickich, żydowskich i innych miejsc kultu religijnego takich jak kościoły, świątynie, miejsca pochówku.

28 lipca trzech mężczyzn zaatakowało proboszcza i pracownika kościelnego Bazyliki Św. Jana w Szczecinie. Proboszcz został przewieziony do szpitala. Duchowny powiedział, że napastnicy zaatakowali go słownie, uderzyli w twarz i domagali się wydania ornatów. 23 września Prokuratura Okręgowa w Szczecinie skierowała do sądu akt oskarżenia. Trzej mężczyźni pozostawali w areszcie

tymczasowym od lipca, areszt przedłużono o kolejne pięć miesięcy. Sprawcom grozi kara pozbawienia wolności do lat 10 za m.in. użycie siły i groźby związane z przynależnością wyznaniową pokrzywdzonego. 29 lipca przewodniczący Episkopatu Polski napisał list otwarty do pobitego księdza, w którym wyraził głębokie zaniepokojenie coraz częstszymi aktami nienawiści wobec ludzi wierzących, w tym wobec kapłanów oraz aktami profanacji obiektów sakralnych, miejsc i przedmiotów kultu.

10 czerwca mężczyzna dźgnął nożem księdza przed wrocławskim kościołem. Duchowny szedł do świątyni odprawić poranną mszę. W listopadzie wrocławska prokuratura postawiła mężczyźnie zarzut usiłowania zabójstwa. Media przytaczały słowa rzecznika archidiecezji wrocławskiej, którego zdaniem intencją podejrzanego było zaatakowanie dowolnego „mężczyzny w sutannie”.

26 lipca do biura parafialnego we Włocławku weszły cztery osoby pragnące złożyć akt apostazji. Obecny w biurze ksiądz wyjaśnił, że taki dokument może przyjąć i podpisać jedynie ksiądz proboszcz, który w owej chwili był nieobecny. Ksiądz został zaatakowany słownie, jeden z mężczyzn chwycił stojący na regale krzyż i zrzucił kapłana z fotela na ziemię.

27 sierpnia do pubu w centrum Łodzi wszedł mężczyzna z zawieszką z gwiazdą Dawida na szyi. Jak mówi mężczyzna, usłyszał od barmana, że nie zostanie obsłużony, a ochroniarz pubu użył pod jego adresem wulgarnych, antysemitkich określeń i zażądał, by wyszedł. Mężczyzna wezwał policję. Policja potwierdziła, że wpłynęło zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa publicznego znieważenia osoby lub grupy z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej lub wyznaniowej. Właściciel lokalu przeprosił za incydent i poinformował, że bezzwłocznie podjęte zostaną kroki, by zapobiec podobnym zdarzeniom w przyszłości.

We wrześniu media informowały o sprawie sędziego, członka Krajowej Rady sądownictwa, który w 2015 r. pod anonimowym profilem w Internecie zamieszczał antysemitckie treści. Sędzia pisał o Żydach, między innymi, że to „podły, parszywy naród, nic im się nie należy”. 16 września Prokuratura Krajowa poinformowała o rozpoczęciu śledztwa w tej sprawie.

4 maja Sąd Okręgowy w Oświęcimiu skazał Piotra Rybaka na rok robót społecznych za nawoływanie do nienawiści ze względu na narodowość. 27 stycznia Rybak zorganizował protest około 200 skrajnie prawicowych nacjonalistów w nazistowskim obozie zagłady Auschwitz-Birkenau. Podczas

demonstracji Rybak oświadczył, że Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holocaustu gloryfikuje żydowskie ofiary i lekceważy śmierć nieżydowskich Polaków, oraz powiedział „Czas walczyć z żydostwem i uwolnić od niego Polskę!” Rybak był wcześniej skazany na karę więzienia za spalenie kukły Żyda w 2015 r.

11 listopada były ksiądz katolicki, skrajnie prawicowy aktywista Jacek Międlar poprowadził we Wrocławiu „Marsz Polaków” dla uczczenia Dnia Niepodległości. Władze miasta zdecydowały o rozwiązaniu marszu po tym, gdy niektórzy jego uczestnicy, w tym Międlar, zaczęli wznosić antysemickie okrzyki. 13 grudnia ABW aresztowała Międlara pod zarzutem publicznego podżegania do nienawiści wobec Żydów. Rzecznik ABW poinformowała na Twitterze, że Międlar został zatrzymany w związku z ogłoszonym przez niego manifestem, w którym oskarża Żydów o zdradę Polski po odzyskaniu niepodległości w 1918r. Międlar został tego samego dnia zwolniony. Wcześniej dopuszczał się antysemickich wypowiedzi i angażował w działania o charakterze antysemickim, w tym współorganizował nacjonalistyczne marsze z Piotrem Rybakiem we Wrocławiu w 2018 r.

19 kwietnia mieszkańcy miasta Pruchnik przeprowadzili antysemicki obrzęd, polegający na powieszeniu, spaleniu i pobiciu podobizny Judasza ubranego w strój ortodoksyjnego Żyda. 22 kwietnia Kościół rzymskokatolicki potępił ten rytuał, a ówczesny minister spraw wewnętrznych i administracji Joachim Brudziński nazwał go „idiotyczną, pseudoreligijną hucpą”. 14 maja prokuratura w Przemyślu poinformowała, iż nie będzie wszczynać dochodzenia w sprawie incydentu, widząc w nim stuletnią lokalną tradycję i postać historyczną (Judasza) raczej niż podżeganie do nienawiści wobec Żydów.

11 listopada coroczny Marsz Niepodległości w Warszawie został ponownie zorganizowany przez koalicję ugrupowań, w tym Obóz Narodowo-Radykalny (ONR) i Młodzież Wszechpolską - organizacje powszechnie uważane za ideologicznie ekstremistyczne i nacjonalistyczne. Organizator marszu, Robert Bąkiewicz, w przemówieniu poprzedzającym marsz powiedział, że „Żydzi grabią Ojczyznę”. Nie było żadnych doniesień o przemocy. Uczestnicy skandowali hasła takie jak „Wielka Polska katolicka”. Niewielka liczba uczestników demonstrowała symbole białej supremacji w postaci krzyża celtyckiego.

11 maja przed Kancelarią Prezesa Rady Ministrów i Ambasadą Stanów Zjednoczonych w Warszawie odbył się protest nacjonalistów przeciwko restytucji mienia ocalałym Holocaustu i ustawie JUST (Ustawa o niezwłocznym uczynieniu sprawiedliwości ocalałym z Holocaustu, którym nie zadośćuczyniono ich strat).

W manifestacji wzięło udział kilka tysięcy osób. Protest miał charakter pokojowy, trwał kilka godzin. Maszerujący wznosili okrzyki: „Nie dla restytucji” i „Stop JUST Act”. Liderzy skrajnie prawicowych organizacji, w tym ONR i Młodzieży Wszechpolskiej, przemawiali do zebranych. Krytykowali rządzącą partię PiS za rzekome uleganie obcym interesom kosztem narodu i nawoływali, by rząd nie zapłacił „ani grosza” z tytułu odszkodowań. Mówili, że ustawa JUST jest problemem stworzonym przez żydowskie organizacje i apelowali do prezydenta Trumpa o zniesienie jej. Przed Kancelarią Prezesa Rady Ministrów maszerujący skandowali również „Tu jest Polska a nie Polin” (nazwa Polski w języku hebrajskim). Niektórzy uczestnicy marszu mieli koszulki z takim samym napisem.

19 kwietnia wpis na Twitterze Ambasador Stanów Zjednoczonych zawierający życzenia na święto Pesach spotkał się z ponad 1500 komentarzami, z których większość miała wydźwięk negatywny lub antysemicki.

Ugrupowania takie jak Narodowe Odrodzenie Polski czy Krew i Honor w dalszym ciągu głosiły antysemickie poglądy, jednak zdaniem Stowarzyszenia Nigdy Więcej były mniej aktywne niż w latach poprzednich.

1 października nieznani sprawcy umieścili wulgarne antysemickie napisy i namalowali znak swastyki na murach dawnego getta w Krakowie. Władze miasta natychmiast usunęły obraźliwe graffiti. Na koniec roku policja w dalszym ciągu szukała sprawców.

3 września media poinformowały, że lubelska prokuratura umorzyła postępowanie w sprawie graffiti umieszczonego we wnętrzu zdemolowanego warsztatu kamieniarskiego, w którym odnowiono pomnik upamiętniający Zagładę w Wąwolnicy. Sprawca umieścił napis „Żydy precz” wewnątrz budynku a następnie wjechał w budynek koparką. Ponieważ graffiti nie znalazło się w przestrzeni publicznej, czynu nie uznano za „mowę nienawiści w miejscu publicznym”, co stanowiłoby naruszenie prawa.

21 lipca nieznani sprawcy zniszczyli niedawno odnowiony mur wokół cmentarza żydowskiego w Tarnowie, umieszczając na nim antysemicki napis. Prezydent Tarnowa Roman Ciepiela natychmiast potępił ten incydent i oświadczył, że miasto pokryje koszt usunięcia napisu. W końcu roku policja w dalszym ciągu szukała sprawców zdarzenia.

11 czerwca nieznani sprawcy rzucali kamieniami w kościół rzymskokatolicki w Koninie, rozbili witraże w oknach i zniszczyli stojącą przed kościołem figurę polskiego świętego. 18 czerwca policja zatrzymała mężczyznę i postawiła mu zarzut zniszczenia mienia. Zatrzymany nie przyznał się do winy. Czyn zagrożony jest karą pozbawienia wolności od trzech miesięcy do pięciu lat.

9 lipca nieznani sprawcy wymalowali wulgarne rysunki i znak warszawskiego klubu piłkarskiego na trzech zabytkowych kapliczkach należących do klasztoru w Krzeszowie. 15 lipca media poinformowały o zatrzymaniu przez policję dwóch nastolatków w wieku 13 i 15 lat, którzy przyznali się do zniszczeń. Nieletni sprawcy twierdzili, że nie zdawali sobie sprawy „jak poważna była ta sytuacja”. Sprawą zajmie się sąd rodzinny.

30 maja nieznani sprawcy zniszczyli figurę Jezusa w kościele rzymskokatolickim w Płońsku. Police wszczęła dochodzenie w tej sprawie.

10 sierpnia w trakcie występu scenicznego drag queen uczestnicząca w gali finałowej wyborów Mr. Gay Poland w Poznaniu symulowała podcięcie gardła lalce z twarzą arcybiskupa Krakowa Marka Jędraszewskiego, który w homilii krytykował, jak to nazwał, „ideologię LGBTI”. Minister spraw wewnętrznych i administracji Mariusz Kamiński oświadczył, że prokuratura zajmie się tym incydem i podkreślił, że takie zachowania nie mogą być akceptowane bez względu na to, jakiej religii dotyczą.

W dniu 8 czerwca w czasie wydarzenia towarzyszącego Warszawskiej Paradzie Równości trzech mężczyźni - w tym aktywista LGBTI, który twierdził, że jest biskupem Wolnego Kościoła Reformowanego – przebrali się za księży i odprawili, jak to określiło wielu zebranych, parodię rzymskokatolickiej mszy. Konferencja Episkopatu Polski wydała oświadczenie, w którym zaprotestowała przeciwko takim wydarzeniom. Mężczyźni postawiono zarzut obrazy uczuć religijnych.

25 maja, podczas Marszu Równości w Gdańsku, grupa uczestników rozwinęła transparent z wizerunkiem waginy imitującej monstrancję. Osoba niosąca transparent była przebrana za księdza. Konferencja Episkopatu Polski wydała oświadczenie, w którym napisała, że incydent był oznaką braku szacunku dla ludzi wierzących i naruszeniem prawa o wolności religijnej. Prokuratura wszczęła postępowanie, które nie zakończyło się do końca roku.

9 sierpnia rzeszowska prokuratura wniosła oskarżenie przeciwko mężczyźnie, który miał zaatakować Polkę-muzułmankę i jej trzymiesięczne dziecko w

Rzeszowie. Mężczyzna został oskarżony o grożenie i obrażanie kobiety ze względu na przynależność religijną. Napaść miała miejsce 2 sierpnia, gdy kobieta spacerowała z dzieckiem wzdłuż rzeki. Mężczyzna obrażał kobietę słownie i próbował wrzucić wózek z dzieckiem do rzeki. Groził kobiecie śmiercią i krzyczał: „Heil Hitler” i „biała siła”.

17 kwietnia Sąd Rejonowy w Przemyślu wymierzył dwudziestu mężczyznom karę 30-40 godzin prac społecznych za zakłócenie procesji wiernych kościoła greckokatolickiego i prawosławnego w 2016r. Procesja przechodziła od miejscowej katedry na ukraiński cmentarz wojenny w Przemyślu.

24 grudnia czterech mężczyzn włamało się do sikhijskiej świątyni w Warszawie. Na koniec roku objętego niniejszym raportem nadal trwały poszukiwania sprawców oskarżonych o zbezczeszczenie miejsca kultu religijnego i kradzież dwóch siedzisk.

W kwietniu w następstwie doniesienia, że niektóre z toreb sprzedawanych w sieci supermarketów Auchan w Krakowie mają symbol swastyki, rzecznik Auchan poinformował, że torby te zostały dostarczone przez zewnętrznego dostawcę a pracownicy sklepu nie zauważyli symboli, ponieważ były one nadrukowane na co dziesiątym produkcie. Sieć wycofała torby ze sprzedaży. Sieć supermarketów Żabka poinformowała o usunięciu ze sprzedaży wszystkich publikacji zawierających treści antysemickie w następstwie nagłośnienia przez media faktu, że w sklepach sieci sprzedawane są periodyki wydawane przez znanego antysemitę, zawierające historie takie jak „Jak Adolf Izrael budował” czy „Jak Żydzi kolaborowali z Niemcami.”

W lutym lokalne media przytaczały słowa przywódców żydowskich – m.in. naczelnego rabina Polski i dyrektora Centrum Społeczności Żydowskiej (JCC) w Krakowie - którzy mówili, że czują się w Polsce bezpiecznie. Media informowały, że przypadki przemocy motywowanej antysemityzmem praktycznie nie występowały, jednak antysemicka mowa nienawiści była rzeczą powszechną, zwłaszcza w Internecie. Naczelny Rabin Polski Michael Schudrich zauważył, że osoby o poglądach antysemickich nabrały pewności siebie i w ostatnich latach otwarcie poglądy te komunikują.

Zdaniem Stowarzyszenia Nigdy Więcej, w ciągu roku antysemityzm powrócił jako temat w debacie publicznej, głównie ze względu na wyrażany przez skrajnie prawicową partię Konfederacja sprzeciw odnośnie powszechnej restytucji mienia prywatnego w trakcie wyborów do Parlamentu Europejskiego w maju i wyborów

parlamentarnych w październiku. Zdaniem Stowarzyszenia, treści antysemickie pojawiały się w komunikatach *online*, programach ugrupowań nacjonalistycznych i skrajnie prawicowych w kanałach YouTube i na stronach mediów internetowych. Stowarzyszenie zauważyło, że Żydzi nie byli ofiarami napaści fizycznej, miały jednak miejsce przypadki niszczenia zabytków i cmentarzy żydowskich.

17 stycznia Kościół rzymskokatolicki obchodził XXII Dzień Judaizmu, w ramach którego zorganizowano spotkania, wykłady w szkołach, pokazy filmów i wystawy na temat wiary i kultury Żydów. Główne wydarzenia miały miejsce w Łodzi i obejmowały wizytę na żydowskim cmentarzu, wspólne modlitwy prowadzone przez naczelnego rabina Polski Michaela Schudricha i arcybiskupa Łodzi Grzegorza Rysia, sympozjum dotyczące wspólnych tematów religijnych u chrześcijan i Żydów oraz wspólna modlitwa w centrum Łodzi. W liście powitalnym biskup Rafał Markowski, przewodniczący komitetu organizacyjnego, zachęcał wiernych Żydów i chrześcijan do dialogu międzywyznaniowego, który „staje się źródłem wiedzy i zrozumienia, i równocześnie narzędziem porozumienia i pokoju.”

26 stycznia Kościół rzymskokatolicki obchodził IXX Dzień Islamu, którego celem było promowanie pokoju wśród wyznawców różnych religii. W Białymstoku pod hasłem „Chrześcijanie i Muzułmanie – od współzawodnictwa do współpracy” prowadzono dyskusje, czytania Biblii i Koranu oraz modlitwy. Rada Wspólna Katolików i Muzułmanów wydała oświadczenie zachęcające katolików do współpracy z „braćmi muzułmanami”.

Polska Rada Chrześcijan i Żydów zorganizowała wspólne modlitwy, by zachęcać do tolerancji i porozumienia z okazji żydowskiego święta Simchat Tora 27 października. 11 listopada Rada zorganizowała pierwszą w historii pielgrzymkę autokarową do miejsc ważnych dla chasydów „Śladami cadyków” pod honorowym patronatem biskupa Rafała Markowskiego, przewodniczącego Komitetu Konfederacji Episkopatu ds. Dialogu z Judaizmem.

26 października Centrum Myśli Jana Pawła II zorganizowało międzywyznaniową modlitwę o pokój w Warszawie, w której uczestniczyli arcybiskup Warszawy Kazimierz Nycz, naczelną rabin Polski Schudrich i mufti Ligi Muzułmańskiej Nedal Abu Tabaq oraz przedstawiciele Kościoła prawosławnego, Polskiej Rady Ekumenicznej i wspólnoty katolickiej Sant’Egidio.

Projekty Żywej Biblioteki, finansowane z grantów Europejskiego Obszaru Gospodarczego i koordynowane przez organizacje pozarządowe Stowarzyszenie

Diversja i Lambda Warszawa, kontynuowały działalność w wielu mniejszych i większych miastach w całym kraju, w tym w Warszawie, Oleśnicy, Wrocławiu i Łodzi. W projekcie brały udział zróżnicowane grupy wolontariuszy, m.in. przedstawiciele rzymskokatolickich, żydowskich, muzułmańskich i innych grup religijnych. Żywe „książki” opowiadały swoje historie osobom, które przyszyły je „wypożyczyć”. Celem projektu było promowanie tolerancji, w tym tolerancji religijnej.

Rozdział IV. Polityka i działania podejmowane przez rząd USA

W lutym wiceprezydent, premier Mateusz Morawiecki i premier Izraela Benjamin Netanjahu złożyli wieniec pod pomnikiem Bohaterów Getta a Warszawie upamiętniającym powstanie w getcie w 1943r., w którym zginęły tysiące Polskich Żydów. W pobliskim Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN wiceprezydent zwrócił się do premiera Netanjahu słowami: „...ze szczególną pokorą jestem tu dziś z panem, w tym szczególnym miejscu na tej świętej ziemi, słucham śpiewanych modlitw, wspominam bohaterów warszawskiego getta. Ta chwila przeżywana razem z Panem i członkami społeczności żydowskiej tu w Polsce ma głębokie znaczenie.” Wiceprezydent i prezydent Andrzej Duda zapalili również znicze pod pomnikiem ofiar Holokaustu w obozie zagłady Birkenau.

W lutym podczas wspólnego wystąpienia z ministrem spraw zagranicznych, sekretarz stanu wezwał władze do przyjęcia ustawy o powszechnej restytucji mienia prywatnego z czasów Holokaustu.

W maju i wrześniu specjalny pełnomocnik Departamentu Stanu USA ds. monitorowania i walki z antysemityzmem spotkał się z przedstawicielami władz odpowiedzialnymi za walkę z antysemityzmem i współpracę ze społecznością żydowską. W wywiadach radiowych i prasowych podkreślał znaczenie walki z antysemicką mową i wyjaśniał znaczenie ustawy JUST z 2017 r. zobowiązującej Departament Stanu do informowania Kongresu o krokach podejmowanych przez sygnatariuszy Deklaracji Terezińskiej dotyczącej rekompensaty dla ocalałych z Holokaustu i innych ofiar prześladowań nazistowskich. We wrześniu specjalny pełnomocnik spotkał się ponownie z przedstawicielami władz, by omówić relacje ze społecznością żydowską i sposoby walki z antysemityzmem.

Ambasador Stanów Zjednoczonych, pracownicy ambasady amerykańskiej i Konsulatu Generalnego w Krakowie oraz odwiedzający Polskę przedstawiciele amerykańskiego Departamentu Stanu spotykali się przedstawicielami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa

Sprawiedliwości, kancelarii prezydenta, parlamentu, miasta stołecznego Warszawy i innych urzędów miejskich w celu omówienia zagadnień zwrotu mienia prywatnego, zwrotu mienia komunalnego wspólnotom wyznaniowym, antysemityzmu i przeciwdziałania dyskryminacji.

Ambasador, pracownicy ambasady i konsulatu spotykali się z członkami i przywódcami lokalnych społeczności żydowskich, muzułmańskich i chrześcijańskich w celu omówienia niepokojących kwestii, zwrotu mienia osobom prywatnym i wspólnotom wyznaniowym oraz obaw tych społeczności związanych z narastającą nietolerancją oraz nastrojami antysemitycznymi i antymuzułmańskimi.

25 marca Ambasador Stanów Zjednoczonych spotkała się z przedstawicielami Fundacji Auschwitz-Birkenau, by omówić kwestie związane z 75. rocznicą wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau w 2020 r. We wpisie na Twitterze dotyczącym spotkania Ambasador podkreśliła, że rząd Stanów Zjednoczonych wspiera misję Fundacji dotyczącą walki z antysemityzmem i ochroną miejsc pamięci Holocaustu.

19 kwietnia Ambasador Stanów Zjednoczonych uczestniczyła w ceremonii upamiętniającej 76. rocznicę powstania w getcie warszawskim.

W dniu 2 maja po raz pierwszy oficjalna delegacja rządu USA uczestniczyła w dorocznym Marszu Żywych pomiędzy dawnymi nazistowskimi obozami zagłady Auschwitz i Birkenau. W Marszu wzięło udział sześciu ambasadorów Stanów Zjednoczonych – z Polski, Izraela, Niemiec, Hiszpanii, Stolicy Apostolskiej i Szwajcarii – oraz specjalny pełnomocnik Departamentu Stanu USA ds. monitorowania i walki z antysemityzmem. Ich obecność podkreśliła znaczenie walki z antysemityzmem i była wyrazem wsparcia dla społeczności żydowskiej. We wpisie na Twitterze dotyczącym tego wydarzenia Ambasador Stanów Zjednoczonych w Polsce zaznaczyła, że udział w Marszu Żywych był „publicznym wystąpieniem Stanów Zjednoczonych przeciwko antysemityzmowi” i dodała, że Stany Zjednoczone zawsze będą „przeciwstawiać się nienawiści i wspólnie działać na rzecz dialogu i tolerancji”.

W okresie objętym niniejszym raportem Ambasador Stanów Zjednoczonych korzystała z mediów społecznościowych, wzywając do szacunku i tolerancji dla wszystkich religii, podkreślała znaczenie wolności wyznania jako podstawowego filaru i wartości silnej demokracji, potępiała przemoc motywowaną przekonaniami

religijnymi i podkreślała wsparcie Stanów Zjednoczonych w walce z antysemityzmem i ochroną miejsc związanych z Holocaustem.

28 czerwca pracownicy Konsulatu Generalnego w Krakowie uczestniczyli w Rajdzie Żywych, 90-kilometrowym rajdzie rowerowym od bram obozu śmierci Birkenau do krakowskiej dzielnicy żydowskiej, upamiętniającym Holocaust i świętującym odrodzenie życia żydowskiego w Polsce.

Ambasada kontynuowała programy wymiany, prowadziła spotkania ze studentami i przyznawała granty na wydarzenia edukacyjne i kulturalne promujące wolność religijną i tolerancję. Najważniejsze z nich to: „List z Warszawy” musical na temat relacji polsko – żydowskich, Festiwal Isaaca Bashevisa Singera w Warszawie, Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie, wystawa prezentująca Polaków, którzy pomagali ratować Żydów w czasie Holocaustu, koncert upamiętniający powstanie w getcie warszawskim. Ambasada Stanów Zjednoczonych wspierała również programy edukacyjne takie jak Hackathon, w którym programiści i inne osoby przez dwa dni współtworzyły aplikacje służące do walki z antysemityzmem oraz wizytę eksperta, podczas której przedstawiciel USA opowiadał zebranym w Krakowie i Warszawie o swoich doświadczeniach z rozmów z przedstawicielami grup głoszących nienawiść, w których zachęcał do występowania z organizacji takich jak Ku Klux Klan. Ambasada wsparła wyjazd sześciu nauczycieli do Stanów Zjednoczonych na szkolenie sfinansowane przez Departament Stanu, zorganizowane przy współpracy z Muzeum POLIN i amerykańskim Stowarzyszeniem Organizacji związanych z upamiętnieniem Holocaustu.

Konsulat Generalny w Krakowie wsparł finansowo projekt edukacyjny prowadzony przez Fundację Kultury Chrześcijańskiej ZNAK, w ramach którego prowadzono warsztaty dla uczniów szkół podstawowych i średnich promujące prawa człowieka i prawa konstytucyjne, w tym wolność wyznania.

W lipcu i sierpniu Konsulat Generalny w Krakowie sfinansował serię wykładów na poziomie podstawowym i zaawansowanym dla 50 nauczycieli szkół średnich organizowanych przez Żydowskie Muzeum Galicja, których celem było dostarczenie informacji na temat współczesnego życia i kultury Żydów w Polsce i podnoszenie świadomości wielokulturowości i różnorodności religijnej w społeczeństwie. Konsulat Generalny sfinansował również Letnią Akademię Edukacji Antydyskryminacyjnej – intensywny tygodniowy kurs dla wybranej grupy 16 nauczycieli szkół średnich i działaczy organizacji pozarządowych dotyczący nauczania na temat antysemityzmu.